

УДК 17.004.8

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2026.1.8>**Борканюк Алла Борисівна**

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри філософії

Національної академії Служби безпеки України

вул. М. Максимовича, 22, Київ, Україна

orcid.org/0000-0001-8339-5113**Шульмін Сергій Олександрович**

старший викладач кафедри філософії

Національної академії Служби безпеки України

вул. М. Максимовича, 22, Київ, Україна

orcid.org/0000-0002-2929-2583

ГІДНІСТЬ ЛЮДИНИ В ЕПОХУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Резюме. Актуальність проблеми дослідження зумовлена стрімкою цифровізацією суспільства та активним впровадженням систем штучного інтелекту в економічну, управлінську, освітню, медичну та безпекову сфери. Алгоритмічне прийняття рішень, масовий аналіз персональних даних і автоматизація когнітивних процесів істотно трансформують механізми соціальної взаємодії, моделі праці та способи репрезентації людини в цифровому середовищі. Зміщення центру прийняття рішень до автоматизованих систем актуалізує проблему збереження людської гідності як фундаментального принципу правового й морального порядку, що визначає межі допустимого використання технологій щодо особи та забезпечує пріоритет автономії над технічною ефективністю. **Метою** статті є комплексне філософсько-правове осмислення змісту людської гідності в епоху штучного інтелекту та визначення нормативних орієнтирів її захисту в умовах алгоритмічно організованої реальності. Методологічну основу дослідження становлять філософсько-антропологічний, нормативно-правовий і системний підходи. Використано **методи** концептуального аналізу, теоретичного узагальнення, порівняння та міждисциплінарної інтерпретації. У межах дослідження розмежовано онтологічний і нормативний виміри гідності, проаналізовано вплив алгоритмічного середовища на трансформацію суб'єктності, приватності та сфери праці, а також визначено ризики інструменталізації особи. **Результати дослідження** засвідчують, що розвиток штучного інтелекту створює ризик редукації людини до інформаційного профілю та функціонального елемента цифрової системи. Доведено, що алгоритмічна оптимізація рішень може звужувати простір автономії, ускладнювати механізми відповідальності та посилювати залежність особи від непрозорих технічних процедур. Обґрунтовано, що людська гідність у сучасних умовах повинна виконувати роль регулятивного принципу, який визначає межі допустимого втручання технологій у сферу особистісної цілісності, праці та цифрової автономії. Встановлено необхідність утвердження людиноцентричного підходу до розвитку штучного інтелекту, що передбачає прозорість алгоритмічних процедур, пропорційність збору даних, можливість перегляду автоматизованих рішень і збереження реального людського контролю. Наукова новизна дослідження полягає у комплексному філософсько-правовому осмисленні людської гідності в умовах алгоритмічно організованої реальності, що формується під впливом систем штучного інтелекту.

Ключові слова: гідність, штучний інтелект, цифрова автономія, алгоритмічне управління, приватність, людиноцентричний підхід.

Вступ. Стрімка цифровізація сучасного суспільства та активне впровадження систем штучного інтелекту зумовлюють суттєві трансформації соціальної реальності, моделей комунікації й механізмів прийняття рішень. На відміну від попередніх технологічних етапів, штучний

інтелект втручається не лише у сферу фізичної праці, а й у когнітивні процеси, що традиційно вважалися визначальною ознакою людської раціональності. Це актуалізує необхідність переосмислення антропологічних і нормативних засад функціонування сучасного суспільства.

У такому контексті особливого значення набуває категорія людської гідності як фундаментальний принцип правового та морального порядку. Гідність визначає межі допустимої інструменталізації особи, утверджує її самоцінність та забезпечує основу автономії. Проте алгоритмічне управління, масовий аналіз даних і цифрове профілювання змінюють спосіб репрезентації людини у соціальному просторі, створюючи ризик її редукції до інформаційного об'єкта.

Отже, епоха штучного інтелекту формує нове поле напруження між технологічною ефективністю та необхідністю збереження людської гідності. Саме в цьому вимірі постає потреба комплексного осмислення гідності як регулятивного принципу цифрової цивілізації.

Мета та завдання. Метою дослідження є філософсько-правове осмислення змісту людської гідності в умовах розвитку штучного інтелекту та визначення нормативних орієнтирів її захисту в алгоритмічно структурованому середовищі.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- проаналізувати теоретичні засади поняття людської гідності та розмежувати її онтологічний і нормативний виміри;
- дослідити вплив алгоритмічних систем на трансформацію суб'єктності, приватності та сфери праці;
- обґрунтувати роль гідності як регулятивного принципу розвитку людиноцентричного штучного інтелекту.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становлять філософсько-антропологічний, нормативно-правовий і системний підходи. У роботі використано методи концептуального аналізу, теоретичного узагальнення, порівняння та міждисциплінарної інтерпретації.

Результати. Категорія людської гідності історично формується в межах європейської філософської традиції як невідчужувана цінність особи, що впливає з її автономії, раціональності та здатності до моральної самодетермінації. У класичному розумінні гідність пов'язується з визнанням людини як мети самої по собі, а не засобу для досягнення зовнішніх цілей. У подальшому розвитку правової думки ця ідея трансформується у засадничий принцип конституціоналізму та міжнародного права прав людини, де гідність закріплюється як джерело та підґрунтя основоположних свобод.

У сучасному теоретичному дискурсі гідність постає багатовимірною категорією, що поєднує онтологічний та нормативний аспекти.

Онтологічний вимір означає визнання гідності як внутрішньо притаманної людині як такій, незалежно від її соціального статусу, продуктивності чи корисності. Йдеться про безумовну цінність людського буття, яка не підлягає кількісному виміру або порівнянню. У цьому сенсі гідність виступає універсальною характеристикою людської природи, що гарантує рівність усіх перед моральним законом.

Нормативний вимір розкривається як регулятивний принцип, що визначає допустимі межі соціальних практик, політичних рішень і технологічних інновацій. Гідність у цьому значенні функціонує як критерій оцінки інституційних механізмів: будь-яка система, що передбачає припинення, дискримінацію або інструменталізацію особи, суперечить її сутнісному статусу. Саме цей аспект забезпечує зв'язок між абстрактною цінністю людини та конкретними юридичними гарантіями.

У цифрову епоху особливої ваги набуває саме нормативний вимір гідності. Автоматизовані системи прийняття рішень дедалі частіше здійснюють оцінювання, класифікацію та прогнозування людської поведінки на основі великих масивів даних. Така практика формує новий тип соціальної реальності, у якій особа постає через цифрову репрезентацію – сукупність параметрів, індикаторів і статистичних моделей. Унаслідок цього виникає ризик редукції суб'єкта до інформаційного профілю, що підміняє унікальність особистості її функціональними характеристиками.

Подібна редукція суперечить ідеї гідності як безумовної самоцінності, оскільки переводить людину у площину обчислюваної ефективності. Коли алгоритмічні рішення визначають доступ до праці, кредитування чи соціальних послуг, постає небезпека перетворення особи на об'єкт управління, а не на автономного суб'єкта. Відтак теоретичне осмислення гідності в епоху штучного інтелекту передбачає не лише збереження її класичного змісту, а й уточнення меж допустимого використання технологій щодо людини як носія невідчужуваної цінності [4, с. 110–111].

У практичному вимірі зазначені теоретичні положення актуалізуються в процесі впровадження систем штучного інтелекту в ключові соціальні сфери. Застосування таких технологій у працевлаштуванні, кредитуванні, охороні здоров'я, освіті та безпеці зумовлює істотну зміну структури прийняття рішень. Алгоритмічні моделі дедалі частіше виконують функції оцінювання, ранжування та прогнозування, які раніше належали до компетенції людини. Унаслідок цього суб'єктність індивіда все більшою мірою опосередковується технічними системами, що формують нову конфігурацію соціальної взаємодії.

По-перше, алгоритмічне профілювання створює цифровий образ особи на основі аналізу поведінкових, соціальних і біометричних даних. Такий цифровий профіль може визначати доступ до соціальних благ, кредитних ресурсів, вакансій чи освітніх можливостей. Водночас подібні системи функціонують на основі статистичних узагальнень і кореляцій, що не враховують повноти людської індивідуальності. Це породжує ризик прихованої дискримінації, коли рішення ухвалюються на підставі непрозорих алгоритмічних критеріїв, здатних відтворювати або навіть посилювати існуючі соціальні нерівності [3, с. 4].

По-друге, автоматизація процесів прийняття рішень зменшує рівень безпосередньої людської участі у визначенні життєвих траєкторій. Коли цифровий механізм оцінювання визначає кредитоспроможність, ймовірність працевлаштування чи рівень ризику, індивід опиняється в ситуації обмеженої можливості впливати на підсумковий результат. У такому випадку відбувається поступове зміщення центру відповідальності з людини на технічну систему, що ускладнює питання моральної та юридичної відповідальності за наслідки прийнятих рішень.

Крім того, алгоритмічне середовище змінює сам спосіб конструювання соціальної реальності. Людина постає не лише як носій прав і обов'язків, а як набір параметрів, які можуть бути оброблені, зіставлені та спрогнозовані. Така трансформація впливає на уявлення про автономію, свободу вибору та відповідальність, оскільки поведінка індивіда дедалі частіше інтерпретується як передбачувана і керована.

Тож, штучний інтелект не обмежується інструменталізацією інформації про людину, а трансформує модель її присутності у соціальному просторі. У цьому контексті проблема збереження людської гідності набуває нового виміру, оскільки йдеться вже не лише про захист від зовнішнього примусу, а про забезпечення автономії в умовах алгоритмічно структурованої реальності [5, с. 647–648].

Таким чином, трансформація моделі присутності людини у соціальному просторі виходить за межі функціональних змін у сфері управління та набуває глибших антропологічних наслідків, що потребують філософського осмислення.

Алгоритмічно організована реальність зумовлює переосмислення суб'єктності як такої. Якщо в класичній філософській традиції суб'єкт визначався через автономію та здатність до раціонального самовизначення, то в умовах цифрового середовища він дедалі частіше постає як змінна в системі обчислювальних процесів, спрямованих на прогнозування та корекцію поведінки. Відтак людська дія розглядається не як прояв свободи, а як статистично передбачуваний результат.

Подібна зміна має принципове значення для осмислення свободи та відповідальності. Алгоритмічні механізми, орієнтовані на оптимізацію та прогнозування, прагнуть мінімізувати невизначеність, яка традиційно становила простір людської автономії. Відтак свобода дедалі більше підпорядковується логіці передбачуваності, а суб'єктність – логіці керованості. У цьому сенсі виникає напруження між технічною раціональністю, що тяжіє до стандартизації, і людською гідністю, яка передбачає унікальність та незвідність особи до алгоритмічної моделі.

Філософський аналіз виявляє, що проблема полягає не лише у можливій дискримінації чи помилковості автоматизованих рішень, а у зміні самої онтології соціального буття. Людина в алгоритмічному середовищі постає одночасно як суб'єкт дії та як об'єкт обчислення. Така подвійність створює ризик поступового знецінення внутрішнього виміру особистості – її морального вибору, відповідальності та здатності до самоперевищення.

Отже, трансформація суб'єктності в епоху штучного інтелекту вимагає не лише правового регулювання, а й глибокого філософського переосмислення статусу людини. Йдеться про збереження такого розуміння суб'єкта, яке не дозволяє редукувати його до функціонального елементу цифрової системи, а утворює його як носія гідності та моральної автономії навіть у межах алгоритмічно організованої реальності [1, с. 135–136].

З огляду на зазначене постає необхідність детального аналізу співвідношення приватності, цифрової тілесності та людської гідності в умовах алгоритмічного середовища.

Право на приватність традиційно розглядається як одна з ключових гарантій автономії особи. Контроль над інформацією про себе забезпечує можливість самостійного конструювання ідентичності та визначення меж публічності. У цифрову епоху ця функція набуває нового змісту, оскільки персональні дані перестають бути лише зовнішнім атрибутом соціальної взаємодії та перетворюються на структурний елемент буття індивіда у мережевому просторі. Дані відображають не лише факти біографії, а й поведінкові патерни, когнітивні реакції та біометричні параметри, формуючи феномен так званої цифрової тілесності.

Цифрова тілесність означає, що інформаційний слід людини стає продовженням її фізичної та соціальної присутності. Втрата контролю над цим інформаційним виміром фактично означає втрату контролю над власною репрезентацією у соціальному просторі. Відтак порушення приватності набуває характеру втручання не лише у сферу конфіденційності, а й у сферу особистісної цілісності.

Системи штучного інтелекту, що функціонують на основі великих масивів даних, посилюють окреслену проблему. Ефективність алгоритмічного прогнозування безпосередньо залежить від обсягу та деталізації зібраної інформації, унаслідок чого виникає структурне напруження між технологічною доцільністю та нормативною вимогою обмеження втручання в приватну сферу. Чим точнішими стають алгоритми, тим глибшим є проникнення у персональні дані.

У цьому контексті гідність виступає принципом, що встановлює межі допустимого втручання в особисту сферу. Вона передбачає визнання того, що інформація про людину не може розглядатися виключно як ресурс для оптимізації процесів. Людина не зводиться до сукупності даних, а її цифрова репрезентація не підміняє її суб'єктний статус. Тому захист приватності в епоху штучного інтелекту слід розуміти як невід'ємний складник захисту людської гідності, що передбачає прозорість алгоритмічних процедур, пропорційність збору даних і збереження реального людського контролю [2, с. 68].

Реалізація гідності не вичерпується інформаційним виміром. Не менш суттєвим простором її виявлення залишається сфера праці, у якій особа утворює свою суб'єктність через діяльність і творчу самореалізацію. Саме тому постає потреба глибшого аналізу взаємозв'язку між працею, креативністю та людською гідністю в умовах алгоритмічної автоматизації.

У філософській традиції праця розглядалася не лише як економічна діяльність, а як спосіб самореалізації та утвердження суб'єктності. Через працю людина не тільки забезпечує матеріальні потреби, а й здійснює творчий акт перетворення світу, реалізує власні здібності та формує соціальну ідентичність. У цьому сенсі праця виступає простором виявлення гідності, оскільки в ній поєднуються свобода, відповідальність і визнання.

Автоматизація когнітивних процесів змінює традиційне розуміння цієї сфери. Системи штучного інтелекту здатні виконувати аналітичні, прогностичні й навіть творчі завдання, що раніше вважалися виключно людськими. Унаслідок цього відбувається зміщення меж між людською діяльністю та машинною продуктивністю. Якщо алгоритм генерує тексти, зображення чи управлінські рішення, постає питання про специфіку людської креативності та її цінність у нових умовах.

Ризик полягає не лише у можливіму скороченні робочих місць, а й у зміні символічного статусу праці. Коли діяльність оцінюється виключно за критерієм ефективності та швидкості виконання, людина може розглядатися як менш продуктивний елемент системи. Така логіка сприяє інструменталізації особи, перетворюючи її на змінну у виробничому процесі, що суперечить принципу гідності як самоцінності.

Проте принципова відмінність людини від алгоритмічної системи полягає у здатності до морального вибору, емпатії, відповідальності та рефлексії. Людська творчість не зводиться до комбінаторики даних, оскільки вона включає екзистенційний вимір – переживання, смислотворення та усвідомлення наслідків власних дій. Саме цей вимір зберігає антропологічну специфіку людини навіть у високотехнологічному середовищі.

Отже, забезпечення гідності в умовах автоматизації потребує не лише економічної адаптації ринку праці, а переосмислення ролі людини у виробничих і креативних процесах. Йдеться про формування моделі співіснування, у якій технології розширюють можливості людської самореалізації, а не підміняють її, зберігаючи за людиною статус автономного й відповідального суб'єкта [6, с. 294–295].

У світлі окреслених викликів постає необхідність визначення нормативних орієнтирів, здатних забезпечити реальний захист людської гідності в умовах алгоритмічного середовища.

У відповідь на трансформації цифрової доби формується концепція людиноцентричного штучного інтелекту, яка ґрунтується на визнанні пріоритету прав і свобод людини над технічною ефективністю. У цьому підході технології розглядаються не як самодостатня цінність, а як інструмент, підпорядкований вимогам гідності та автономії особи.

Нормативне забезпечення гідності передбачає прозорість алгоритмічних процедур, можливість перегляду автоматизованих рішень, недопущення дискримінаційних практик, а також збереження людського контролю у сферах, що безпосередньо впливають на базові права. Водночас етичні принципи повинні інтегруватися на етапі проєктування технологічних систем, а не застосовуватися постфактум.

Отже, гідність має функціонувати як регулятивний критерій оцінки цифрових інновацій, визначаючи межі допустимого втручання технологій у сферу людського буття [7, с. 82].

Висновки. Аналіз засвідчує, що розвиток штучного інтелекту зумовлює трансформацію соціальної реальності та способу розуміння суб'єктності. Алгоритмічно організоване середовище змінює механізми прийняття рішень, форми цифрової репрезентації особи та характер взаємодії людини з технологіями, створюючи ризик її редукції до обчислюваного об'єкта.

У цих умовах людська гідність постає не лише як моральна цінність, а як нормативний принцип, що визначає межі допустимого використання технологій. Забезпечення гідності передбачає збереження автономії, відповідальності та самоцінності особи навіть у межах алгоритмічно структурованої реальності.

Перспективними є розроблення концепції алгоритмічної відповідальності, уточнення змісту цифрової автономії як складника гідності та формування міждисциплінарних методологій оцінки впливу систем штучного інтелекту на антропологічний статус людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Букіна Т. В., Ямпольцев П. В. Філософські виміри штучного інтелекту і свідомості. *Культурологічний альманах*. 2025. № 3. С. 130–136. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2025.3.16>
2. Дятлова І., Патлайчук О., Ступак О. Етичні виклики та перспективи філософії штучного інтелекту у ХХІ столітті. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2025. № 28 (2). С. 66–71. DOI: <https://doi.org/10.15421/172540>
3. Мельник Ю., Тодорова С., Шевченко Г. Філософське розуміння штучного інтелекту як технології. *Філософія та управління*. 2025. № 3 (7). С. 1–7. DOI: <https://doi.org/10.70651/3041-248X/2025.3.01>
4. Сорокіна О. Вплив ШІ на трансформацію життя сучасної людини. *Гельветика. Гуманітарні науки*. 2024. Вип. 21 (98). С. 110–115. DOI: <https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-13>

5. Jackson L. The manliness of artificial intelligence. *Educational Philosophy and Theory*. 2025. № 57 (7). P. 645–649. DOI: <https://doi.org/10.1080/00131857.2024.2409739>
6. Logan N., Waymer D. Navigating artificial intelligence, public relations, and race. *Journal of Public Relations Research*. 2024. Vol. 36. Is. 4. P. 283–299. DOI: <https://doi.org/10.1080/1062726x.2024.2308868>.
7. Zhao Y. Ren Z. The Alignment of Values: Embedding Human Dignity in Algorithmic Bias Governance for the AGI Era. *International Journal of Digital Law and Governance*. 2025. Vol. 2. No. 1. Pp. 169–195. DOI: <https://doi.org/10.1515/ijdlg-2025-0006>

REFERENCES

1. Bukina, T. V., Yampolec, P. V. (2025) Filosofski vymiry shtuchnoho intelektu i svidomosti [Philosophical dimensions of artificial intelligence and consciousness]. *Kulturolohichniy almanakh*, 3, S. 130–136. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2025.3.16> [in Ukrainian]
2. Diatlova, I., Patlaichuk, O., Stupak, O. (2025) Etychni vyklyky ta perspektyvy filosofii shtuchnoho intelektu u XXI stolitti [Ethical challenges and prospects of the philosophy of artificial intelligence in the 21st century]. *Naukovo-teoretychnyi almanakh «Hrani»*, 28 (2), S. 66–71. <https://doi.org/10.15421/172540> [in Ukrainian]
3. Melnyk, Yu., Todorova, S., Shevchenko, H. (2025) Filosofske rozuminnia shtuchnoho intelektu yak tekhnolohii [Philosophical understanding of artificial intelligence as technology]. *Filosofii ta upravlinnia*, 3 (7). <https://doi.org/10.70651/3041-248X/2025.3.01> [in Ukrainian]
4. Sorokina, O. (2024) Vplyv ShI na transformatsiiu zhyttia suchasnoi liudyny [The impact of AI on the transformation of modern human life]. *Helvetyka. Humanitarni nauky*, 21 (98), S. 110–115. <https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-13> [in Ukrainian]
5. Jackson, L. (2025) The manliness of artificial intelligence. *Educational Philosophy and Theory*, 57 (7), S. 645–649. <https://doi.org/10.1080/00131857.2024.2409739> [in English]
6. Logan, N., Waymer, D. (2024) Navigating artificial intelligence, public relations, and race. *Journal of Public Relations Research*, 36 (4), S. 283–299. <https://doi.org/10.1080/1062726x.2024.2308868>
7. Zhao, Y., Ren, Z. (2025) The Alignment of Values: Embedding Human Dignity in Algorithmic Bias Governance for the AGI Era. *International Journal of Digital Law and Governance*, 2 (1), S. 169–195. <https://doi.org/10.1515/ijdlg-2025-0006>

Borkaniuk Alla Borysivna

Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philosophy
National Academy of the Security Service of Ukraine
22, M. Maksymovycha str., Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-2929-2583

Shulmin Serhiy Oleksandrovich

Senior Lecturer at the Department of Philosophy
National Academy of the security service of Ukraine
22, M. Maksymovycha str., Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-2929-2583

HUMAN DIGNITY IN THE AGE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Relevance of the research problem is determined by the rapid digitalization of society and the active implementation of artificial intelligence systems in economic, administrative, educational, medical, and security sectors. Algorithmic decision-making, large-scale personal data analysis, and the automation of cognitive processes significantly transform mechanisms of social interaction, models of labor, and forms of human representation in the digital environment. The shift of decision-making authority toward automated systems intensifies the problem of preserving human dignity as a fundamental principle of legal and moral order, defining the limits of permissible technological intervention and ensuring the priority of autonomy over technical efficiency. The purpose of the article is to provide a comprehensive philosophical and legal analysis of the content of human

*dignity in the era of artificial intelligence and to determine normative guidelines for its protection within algorithmically structured reality. The methodological framework is based on philosophical-anthropological, normative-legal, and systemic approaches. The study employs **methods** of conceptual analysis, theoretical generalization, comparison, and interdisciplinary interpretation. The ontological and normative dimensions of dignity are distinguished, and the influence of the algorithmic environment on the transformation of subjectivity, privacy, and the sphere of labor is examined, as well as the risks of instrumentalization of the individual. The **results** demonstrate that the development of artificial intelligence creates a risk of reducing the human being to an informational profile and a functional element of a digital system. It is substantiated that algorithmic optimization of decision-making may narrow the space of autonomy, complicate mechanisms of responsibility, and increase dependence on opaque technical procedures. Human dignity is justified as a regulatory principle defining the limits of permissible technological interference in personal integrity, labor, and digital autonomy. The necessity of establishing a human-centered approach to AI development is emphasized, including transparency of algorithmic procedures, proportionality in data collection, the possibility of reviewing automated decisions, and the preservation of meaningful human control. The scientific novelty of the research lies in the comprehensive philosophical and legal interpretation of human dignity within algorithmically organized reality shaped by artificial intelligence systems.*

Key words: *human dignity, artificial intelligence, digital autonomy, algorithmic governance, privacy, human-centered approach.*

Дата першого надходження статті до видання: 04.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 02.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.04.2026